

ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ
міжнародної наукової інтернет-конференції

21 лютого 2020 року

м. Переяслав

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДВНЗ «ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ»

ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Збірник наукових статей
міжнародної наукової інтернет-конференції

«Наша Місія – Світ Рівних Прав і Рівних Можливостей»

21 лютого 2020 р.
м. Переяслав

УДК 159.9:[37.091.12: 005. 745
А 43

Рецензенти:
В. В. Волошина, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри теоретичної та консультативної психології факультету психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
Ю. М. Кашпур, кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри теоретичної та консультативної психології факультету психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»
(протокол № 8 від 26.05.2020 року)

Практична психологія в інклюзивному середовищі: Збірник наукових статей Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Переяслав, 21 лютого 2020 року) / За заг. ред. В. А. Вінс – Переяслав: Видавець Я. М. Домбровська., 2020. – 180 с.

У збірнику наукових статей «Практична психологія в інклюзивному середовищі» окреслено найбільш актуальні питання психолого-педагогічних аспектів впровадження інклюзії у суспільний простір. Презентовано актуальні дослідження провідних науковців і практиків, а також молодих дослідників-студентів щодо навчально-методичних та соціально-психологічних аспектів впровадження інклюзивного навчання; сучасних технологій навчання та підтримки дітей з особливими освітніми потребами; особливостей системи психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами та їх сімей; функцій і завдань менеджменту інклюзивного середовища в освіті; підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти до впровадження інклюзивної освіти; європейського досвіду упровадження інтегрованого навчання та перспективи його використання в Новій українській школі. Матеріали учасників конференції адресуються тим, хто здійснює імплементацію концепції інклюзивної освіти, фахівцям психолого-педагогічної, соціальної галузей, студентам, аспірантам, усім тим, хто цікавиться сучасним станом впровадження інклюзії.

© ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
© Кафедра менеджменту освіти і практичної психології

ЗМІСТ

Афузова Ганна, Барабальчук Даніїл
Психологічний супровід сімей, які виховують соматично ослаблену дитину... 7

Афузова Ганна, Бігун Анастасія
Психологічна допомога при психосоматичних розладах у дітей... 12

Афузова Ганна, Вакуленко Юлія
Сенсорна інтеграція у роботі психолога інклюзивного закладу освіти... 18

Бєлякова Світлана
Психолого-педагогічні особливості мовленнєвого розвитку близнюків дошкільного та молодшого шкільного віку... 22

Бочаріна Наталія
Психологічний супровід дітей з проявами аутичного спектру... 28

Бочаріна Наталія, Давидова Оксана
Профілактика прояву девіацій у дітей підліткового віку... 34

Бочаріна Наталія, Кулікова Катерина
Чинники та превентивні заходи суїцидальної поведінки підлітків... 38

Довгопола Катерина
Етапи реалізації технології раннього втручання у роботі з дітьми з порушеннями зору... 45

Драєвська Світлана
Психологічний супровід батьків дітей з тяжкими порушеннями психофізичного розвитку в умовах спеціального освітнього заладу... 49

Ілляшенко Тамара, Жук Тамара
Типологічні особливості ставлення батьків до дитини з особливими освітніми потребами... 54

Кобзєва І., Переворська О.
До проблеми гендерного виховання дітей дошкільного віку з особливими потребами... 59

Кобильченко Вадим
Педагогічна підтримка як складова психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами... 65

Ковтун Оксана, Лялька Тетяна
Використання інтерактивних технологій навчання у підготовці майбутніх вчителів початкової школи в умовах формування інклюзивного середовища... 70

Кравченко Оксана
Соціально-психологічна реабілітація студентської молоді, яка опинилася у складних життєвих обставинах, засобами інклюзивного туризму ... 75

Кротенко Валентина, Куцова Маргарита
Особливості стилів сімейного виховання підлітків з ДЦП ... 81

Кротенко Валентина Савош Іванна,
Особливості невротичних розладів у підлітків ... 86

Кротенко Валентина, Цимбалюк Анастасія
Особливості розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями легкого ступеня ... 92

Кузьменко Тетяна
Створення інклюзивного освітнього простору закладу вищої освіти як основа емоційної стабільності учасників навчально-виховного процесу 97

Ляшко Альона, Салюк Марина
Використання методів арт-терапії у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами ... 102

Найдьонова Ганна, Зацепіна Таїсія
Родина, яка має дитину з порушеннями у психофізичному розвитку,як об'єкт психокорекційної роботи ... 106

Олійник Валентина
Науково-методичні аспекти інклюзивного навчання: сучасне осмислення ... 111

Омельченко Ірина
Принципи дослідження комунікативної діяльності у дошкільників із затримкою психічного розвитку ... 114

Рябченко Наталія, Свидрань Микола
Впровадження елементів козацької педагогіки в освітній процес старших школярів із синдромом Дауна ... 120

Суятінова Катерина
Робота вихователя-тьютора з обдарованими дітьми передшкільного віку ... 124

Усатенко Ганна
Альтернативна комунікація як інструмент формування групової згуртованості в інклюзивних середовищах ... 129

Харченко Надія , Нижник Наталія
Становлення та основні ідеї гуманістичної психології ... 131

Chornomord Yevheniia
Stages of formation of inclusive education of preschoolers in Ukraine ... 136

Чупріна Катерина
Команда психолого-педагогічного супроводу студентів з інвалідністю в умовах зво: до питання створення та функціонування ... 143

Ткачук Таїсія
Особливості корекції затримок психічного розвитку дітей..... 145
Ткачук Таїсія, Маслакова Наталія
Сім'я як чинник формування особистості дитини..... 151
Ткачук Таїсія, Павлюк Наталія
Синдром професійного вигорання як проблема сучасної психологічної науки..... 156
Ткачук Таїсія, Печкурова Ірина
Синдром емоційного вигорання педагогів..... 162
Ткачук Таїсія, Талабіра Світлана
Особливості взаємовідносин в підлітковому віці..... 166
Уварова Світлана
Формування професійної стресостійкості майбутніх вчителів початкової школи як умова успішного впровадження інклюзивної освіти..... 172
Шульгіна Лілія
Деякі аспекти професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до інтеграції дітей з інвалідністю в соціум..... 177

підростаюче покоління?" Саме тому, дослідження та своєчасна профілактика синдрому емоційного вигорання у педагогів має велике значення не тільки для самого педагога та навчального закладу в якому він працює, а й для системи освіти.

Висновки. Отже, можливість розвитку синдрому вигорання на будь-якому етапі професійної діяльності людини свідчить про необхідність розробки профілактичних та реабілітаційних мір, котрі знижували б ризик вигорання та нейтралізували його негативні наслідки. Останнім часом інтерес до "синдрому емоційного вигорання" значно зростає. З'являється все більше програм та інструментів для викладачів про те, як запобігти вигоранню, або реабілітаційних мір для тих, хто вже "вигорів". Та все одно проблема емоційного вигорання залишається відкритою та потребує ретельного вивчення та запровадження певних мір.

Література

1. Бойко В.В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других – М. Информационно-издательский дом "Филинъ", 1996. – 472с.
2. Селье Г. Стресс без дистресса / Пер. с англ. – М. : Прогресс, 1979. – 123 с.
3. Маркова А. К. Психология труда учителя / А. К. Маркова. – М. : Просвещение, 1993. – 300 с.
4. Беребін М.А. Фактори ризику психічної дезадаптації та її розповсюдженість у педагогів загальноосвітніх шкіл. Автореф.канд.дисс. СПб 1996.
5. Водопьянова Н.Е., Старченкова Е.С. Синдром выгорания: диагностика и профилактика. 2-е изд. - СПб.: Питер, 2008. - 336 с.

УДК: 159

Таїсія Ткачук
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту освіти і практичної психології
Світлана Талабіра
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди,
педагогічний факультет, магістрантка 1-го року навчання,
ОП «Практична психологія»

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОВІДНОСИН В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

У статті презентовано результати теоретичного аналізу проблеми взаємодії в підлітковому візці у наукових джерелах.

Ключові слова: *підлітковий вік, соціальна взаємодія.*

Актуальність дослідження. Проблема вивчення особливостей спілкування в підлітковому віці обумовлена низкою важливих чинників, як-от:

особливостями самого підліткового віку, який визначається психологами як найскладніший; інтенсифікацією навчання в школі, великим обсягом домашніх завдань, телебаченням, комп'ютерними іграми, тощо, які створюють дефіцит спілкування з ровесниками та дорослими. Підліток, входячи в ілюзорний світ, більше часу спілкується з комп'ютером, реакцію якого можна передбачити завжди. Крім того, таке спілкування замінює на початку стосунки з ровесниками, пізніше – з батьками, іншими людьми. Зауважимо, що в умовах нестабільності суспільства, економічних та фінансових криз, все більше з'являється неблагополучних, конфліктних сімей, в яких підліток не може достатньо реалізувати свою потребу у спілкуванні, отримати відповіді на численні запитання, які його цікавлять. Внаслідок цього, наступає зневіра у можливості існування дружніх і довірливих стосунків між людьми, розчарування у людських стосунках. Нереалізована потреба у спілкуванні спонукає підлітка до пошуку нових знайомств, які, як їм видається, у всьому їх зрозуміють, розрадять, допоможуть.

Спілкування з оточуючими людьми складається в онтогенезі поступово. Особливо інтенсивно воно розвивається в дитини в підлітковому віці, здобуваючи новий зміст і форми свого існування. Саме спілкування будується в підлітка на основі багатопланової суспільно корисної діяльності, що включає трудові, навчальні, спортивні, художні й інші її види. «Завдяки спілкуванню, що розгортається в цих видах діяльності, у дітей підліткового віку свідомість досягає якісно нового рівня розвитку, змінюється вся організація їхнього духовного світу» [5, с. 228].

Продовження цієї думки можна знайти в М.В. Гамезо: «Суспільна діяльність стає провідною діяльністю підлітка. Хоча навчання залишається для нього головним видом діяльності, але основні новоутворення в його психіці зв'язані із суспільно корисною діяльністю. Це обумовлюється тим, що остання найбільшою мірою задовольняє домінуючим потребам віку – потреби в спілкуванні з однолітками і потреби в самоствердженні» [2, с. 71].

У процесі спілкування підлітка з навколишніми формується і таке найважливіше новоутворення його особистості, як прагнення бути і вважатися дорослим. Це теж одна з форм прояву самосвідомості, самооцінки підлітка, яка загострює потребу в самоствердженні. Прагнення підлітка бути і вважатися дорослим М.В.Гамезо вважає психологічним критерієм підліткового віку, «структурним центром особистості в цей період розвитку, її ефективно-потребнісним ядром, визначальним зміст і напрямок соціальної активності підлітка, систему його соціальних реакцій і специфічних переживань» [2].

Формування почуття дорослості в підлітка психологічний словник розглядає як суб'єктивне переживання готовності підлітка бути повноправним членом колективу дорослих, що виражається в прагненні до самостійності, бажанні показувати свою «дорослість», домагатися, щоб старші поважали гідність його особистості, рахувалися з його думкою, звільняли його від дріб'язкового контролю. Переоцінкою своїх дорослих можливостей визначається прагнення підлітків до відомої незалежності і самостійності,

хворобливе самолюбство й уразливість, підвищена критичність стосовно дорослих, гостра реакція на спроби навколишніх (дійсні чи удавані) применшити їх гідність, принизити їх дорослість, недооцінити їх правові можливості. Це одна з причин частих конфліктів у підлітковому віці» [8, с.262].

Зауважимо, що у силу різних причин підліткам часто-густо, складно налагоджувати відносини з навколишніми. І тому вони почувають себе одинокими; відгороджують себе «стіною» від навколишніх. Однак це триває недовго, тому що саме в підлітковому віці діти тяжіють до постійного спілкування, бажають мати як найбільше друзів.

Т.М.Титаренко вважає, що «спілкування – первинна, вихідна форма індивідуальної активності кожного з нас. Комунікативна діяльність випереджає іншу діяльність, якою індивід починає опановувати. Спілкуючись, людина прилучається до світу, яким живуть близькі йому люди, до їхніх цінностей і інтересів» [10, с. 56].

У спілкуванні виникають перші спроби «увійти» у світ дорослих і однолітків, наслідуючи, зливаючись, ототожнюючись з кожним з них.

Без зіставлення себе з навколишніми, без пошуку подібності не буде підготовлена наступна фаза, що припускає відчуження, розмежування світів, розуміння природи свого неповторного «Я». Необхідно відзначити, що не часто можна зустріти людину, особливо юну, яка б надала перевагу самотності контактам з однолітками. Та й ті, хто прагне до самоти, відповідають скоріше ситуативно на надмірну опіку, пригноблене положення в групі, у тому, що нагромадилася неможливість побути наодинці із собою, закривши для всіх двері і відімкнувши телефон. Потреба бути «на висоті вимог» у підлітка дуже сильно проявляється, і як пише Л.Виготський, з нею треба рахуватися. Така потреба, стверджують К.А. Абульханова-Славска, М.Дьяченко, А. А. Кандыбович та ін. не є домінуючою [1].

На думку Г.С. Костюка, «глибинний зміст пошуку дружби у підлітковому віці тісно зв'язаний з пошуком саме захищеності, розуміння, з прагненням пізнати самого себе, своє місце серед людей та у світі, своє майбутнє» [цит. за 5, с.64]. Однак при розкритті проблеми дружби в підлітковому віці варто особливо підкреслити її сутність. І. В. Гребенников, посилаючись на Велику радянську енциклопедію, відзначає що «дружба визначається як відносини між людьми, засновані на взаємній прихильності, духовній близькості, спільності інтересів і т.д. Майже вторять цьому фахівці з етики: «Дружба – це стійка особиста прихильність між людьми, що виникає на основі єдності поглядів, інтересів і цілей і яка витримала перевірку часом». Психологи відмічають як важливу ознаку дружби міцну і глибоку емоційну прихильність [3].

Необхідно також підкреслити, що в підлітка істотно зростає почуття товариства, що як і дружба має велике значення у формуванні особистості. М.В. Гамезо справедливо зауважує, що «на поведінку і діяльність підлітків істотний вплив робить думка товаришів. В усіх своїх діях і вчинках вони орієнтуються насамперед на їхню думку». Не можна також не відзначити,

постійну взаємодію підлітка з товаришами, яка породжує в нього прагнення зайняти гідне місце серед них. Це один з домінуючих мотивів поведінки і діяльності підлітка. Потреба в самоствердженні настільки сильна в цьому віці, що в ім'я визнання товаришів підліток готовий на багато чого: він може навіть поступитися своїми поглядами і спонуканнями, зробити дії, що розходяться з його моральними установками [2, с.73].

Особливий вплив на підлітка мають не тільки його товариші, а й саме середовище, у якому він перебуває. Звичайно, підліток відчуває, що він і колектив (група) – це єдине ціле. Вслід за І.С. Коном, підкреслимо, що підліток не мислить себе поза соціальною групою. Він пишається нею, дорожить її честю, домагається відповідного статусу в ній, високо цінує ровесників, які є його друзями.

Підліток не прощає образ у присутності однокласників чи інших осіб, тому не слід дорікати, повчати, соромити підлітка при товаришах. Це може викликати гострий конфлікт. Втратити авторитет в очах товаришів, свою честь і статус – це найбільша трагедія для підлітка [4, с.79].

Поряд з розвитком товариських відносин підлітковий вік характеризується напруженим пошуком дружби як вибіркової, міцної і глибокої емоційної прихильності. У основі підліткової тяги до дружби – жагуча потреба в розумінні іншого і себе іншим і саморозкритті. Ця потреба, тісно зв'язана з ростом самосвідомості, з'являється вже в ранньому підлітковому віці, коли вони жадібно шукають реального чи хоча б уявлюваного співрозмовника. Власне «Я» здається підлітку одночасно і дуже значним, і умовним, як би несправжнім [9, с.167].

М. В. Гамезо вважає, що в основі дружби підлітків лежить спільність інтересів, моральних почуттів і якостей особистості. До дружби вони висувають досить високі вимоги, вона носить більш тривалий характер. Від друга вони вимагають чесності, вірності і відданості. Під впливом гарної дружби підліток стає більш вимогливим до себе. Дружба облагороджує думки і почуття підлітка. Але іноді вона може приймати небажані форми.

Бажання мати вірних друзів незмінно відкриває список важливих життєвих цінностей підлітків. За словами А.В. Мудрика: «юнаки і дівчата, образно кажучи, перебувають в постійному пошуку спілкування. Жадібне прагнення до нового досвіду, постійна необхідність вирішувати проблеми змушує підлітків сподіватися (частіше не усвідомлено), що в потоці людей, що зустрічаються на їхньому шляху, на них чекає багато цікавих, важливих, незвичайних знайомств. Тому, як правило, інтерес викликає кожна нова особа, що з'явилася в полі зору [7, с.167].

Пошук спілкування не обмежується новими людьми. Періодично трапляються «знахідки» серед тих людей, з якими підліток уже давно знайомий і зненацька тьмяніють старі «кумири».

На погляд дорослих, а дуже часто і на думку самих підлітків, пошук спілкування з однолітками сприймається тільки як позив «чим би зайнятися?», «як провести вільний час ?» Фактично серед друзів своєї статі, як у хлопців,

так і в дівчат домінують однолітки або хлопці старшеабо молодше на 1-2 роки.

І.В. Гребенников із усією справедливістю відзначає: «Не рідко вони тягнуться до старших, особливо тоді, коли бачать в дорослому свій ідеал. І все-таки серед друзів у них переважають однолітки. Багато підлітків вважають, що однолітки розуміють їх краще, ніж батьки або інші старші. Це відбувається тому, стверджують психологи, що підлітки часто шукають один в одному подібного собі, друге «Я». Це є однією з важливих сторін дружби цієї пори» [3, с.69]. Також варто підкреслити і думку І. С. Кона, який вважає, що «вік ідеального друга» відкриває деякі, не завжди усвідомлювані, психологічні потреби [4, с.97].

Орієнтація на ровесника говорить про прагнення до більш-менш рівних відносин. Дружба з ним ґрунтується на принципі подібності і рівності. Вибір старшого друга, навпроти, виражає потребу в прикладі, опіці, керівництві. Тут переважають посилання на те, що старший «може служити зразком», «може поділитися досвідом», «розповісти про те, чого я ще не знаю», «на нього можна покластися». Чому так рідко зустрічається орієнтація на молодшого ? Потреба у спілкуванні з молодшими, бажання керувати, ділитися досвідом, опікувати – не рідкість у підлітковому віці. Більше того, підлітки, що мають молодших чи братів сестер, вище, ніж інші, оцінюють себе за такими якостями, як сміливість, доброта, розум, самостійність, і очікують більш високих оцінок цим якостям від своїх батьків і друзів. Спілкування з молодшими, дає змогу підлітку виявити свої позитивні якості і відчути себе дорослим і значущим, що сприятливо впливає на його самоповагу.

Підлітку приємно почувати себе сильним і потрібним. З друзями він часто обговорює найбільш хвилюючі та таємні теми. Нерідко – це розмова-сповідь. Але до того ж дружба в цьому віці не тільки схильна до таких проявів, але і надзвичайно емоційна. Майже всі підлітки входять до складу якоїсь групи, компанії (а то й не до однієї), або мріють про неї [9, с.123].

Інша справа, що компанії бувають різні, і призводять до реалізації двох протилежних бажань. Одне – в усьому, аж до дрібниць, бути схожим на однолітків. Тому кожен член однієї компанії в чомусь схожий на інших її членів (стиль одягу, зачіски, манера розмовляти і т.д.). Інше – бути не схожим ні на кого. Звідси – бажання підлітка, виділитися зі своєї групи, бути яскравою індивідуальністю. Дуже часто з цього приводу виникають гострі конфлікти між підлітком та іншими членами групи. А з огляду на вразливість підлітків, у них відразу виникає почуття незадоволеності своєї групою, бажання залишити її [5, с.33].

Представляють інтерес у контексті нашої статті праці Т.Титаренко. Вчена підкреслює, що «підлітковий вік – період надзвичайно значущий для розвитку статевої самосвідомості, поворотний пункт в осмисленні власної статевої належності. Знову на порядку денному образ фізичного «Я», знову людина в себе вдивляється, намагаючись оцінити, на скільки вона відповідає прийнятим еталонам чоловіка і жіночності» [10, с. 81]. Тобто йдеться про гендерні ознаки під час спілкування. Продовжуючи думку автора зауважимо, що не менш

важливим є той факт, що «ставлення до власної статі протікає і розвивається досить складно. Психологічна стать – фундаментальна характеристика індивідуальності. І регулювання діяльності, і оптимізація спілкування, і підвищення самоповаги – усе упирається у ставлення до власної статевої належності» [10].

У спілкуванні підлітків зі своїми батьками виникає немало складностей. Так, найочевидніша з них – протиріччя між прагненням підлітка до самостійності і бажанням батьків бачити його слухняним і залежним, як у дитинстві. Однак це лише видима частина айсберга. Насправді ці складності мають значно глибші соціальні і психологічні підстави і в школярів, і в батьків. Останні нерідко не розуміють, що з дорослими дітьми спілкування повинне будуватися інакше, ніж з маленькими. На думку А. В. Мудрика, «авторитет батьківської влади сьогодні часто не спрацьовує – на зміну йому повинний прийти авторитет батьків, але процес цей довгий і важкий у першу чергу для самих батьків» [7, с. 76].

Що це означає ? Щонайменше те, що слухняність дітей, їхня згода з думкою батьків, їх готовність прислухатись до батьківських порад залежать уже не від того, що батьки – дорослі і тому завжди праві. Тепер усе частіше це залежить від того, наскільки підлітки приймають життєву позицію батьків та поважають їх, наскільки цінності батьків сприймаються як гідні прийняття і відтворення. А все це багато в чому пов'язане із взаємовідносинами батьків між собою, ставленням батьків до дітей. Необхідно також відзначити точку зору І. С. Кона, що вважає, що «батьківський приклад уже не сприймається так абсолютно і некритично, як у дитинстві [4, с.147].

Ні для кого не є секретом, що реальні взаємовідносини підлітків з батьками часто обтяжені конфліктами і їх взаєморозуміння залишає бажати кращого. На думку І. С. Кона, зрозуміти внутрішній світ іншої людини можна тільки за умови поваги до нього, прийнявши його як деяку автономну реальність. Найпоширеніша (і цілком справедливо) скарга підлітків на своїх батьків: «Вони мене не розуміють!» Поспіх, невміння і небажання вислухати, зрозуміти те, що відбувається в складному світі, прагнення подивитися на проблему очима чи сина дочки, самовдоволена впевненість у непогрішності свого життєвого досвіду – от що в першу чергу створює психологічний бар'єр між батьками і підростаючими дітьми» [4, с. 96].

Спілкування підлітків з батьками – це у більшості випадків, безумовно, проблема. І вона значно складніша, ніж більшість собі уявляє. Широко поширена думка про те, що підлітки уникають спілкування з дорослими, не мають потреби в ньому, прагнуть сховати від них своє життя, свої проблеми і переживання.

Чим жорстокіше і більш непримиренно ставляться батьки до приятелів своїх дітей, тим більш ймовірно, що дитина не тільки віддасть перевагу колу однолітків, але й обірве зв'язок з родиною. І таке явище, як підліткова агресія, найчастіше є наслідком загальної озлобленості і зниженої самоповаги в результаті пережитих життєвих невдач і несправедливостей (залишив батько,

погані оцінки в школі, відрахували зі спортивної секції і т.д.).

Висновок. Підлітковий вік – важлива пора становлення особистості. Це період становлення поглядів і переконань, формування світогляду, пошуків власного самовизначення, необхідності в емансипації від контролю та опіки батьків, вчителів, старших, а також від встановлених ними правил. Однією з основних проблем підлітка є перебудова стосунків з батьками, перехід від дитячої залежності до стосунків, заснованих на взаємній довірі, повазі і відносній, але неухильно зростаючій рівності. Як засвідчили результати психолого- педагогічних досліджень, саме у взаємодії, і, насамперед у безпосередньому спілкуванні зі значущими іншими (батьками, педагогами, однолітками і т.д.) відбувається становлення особистості підлітка, формування найважливіших його якостей та властивостей, моральної сфери, світогляду.

Література

1. Аракелов Г.Г. Учителям и родителям о психологии подростка / Г.Г.Аракелов – М.: Высш. шк., 1990. – 304 с.
2. П.Гамезо М.В. Курс общей, возрастной и педагогической психологии / М.В.Гамезо – М.: Просвещение, 1982. – 176 с.
3. Гребенников И.В. Этика и психология семейной жизни. / И.В.Гребенников – М.: Просвещение, 1984. – 256 с.
4. Кон И. С. Открытие «Я» / И. С. Кон. - М. : Политиздат, 1978. – 367 с.
5. Краковский А.П. О подростках. / А.П.Краковский – М.: Педагогика, 1979. – 115 с.
7. Мудрик А.В. Время поисков и решений, или старшеклассникам о них самих: Кн. для учащихся. / А.В.Мудрик – М.: Просвещение, 1990. – 191 с.
8. Психологический словарь. - М.: Просвещение, 1976. - 572 с.
9. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога в образовании: Учебное пособие./ Е.И. Рогов - М.: ВЛАДОС, 1995. – 230 с.
10. Титаренко Т.М. *Я* - знакомый и неузнаваемый / Т.М. Титаренко – К.: Рад.шк., 1991. – 240 с.

УДК: 159

Світлана Уварова

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди, педагогічний факультет, магістрантка 1-го року навчання, ОП «Практична психологія»

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СТРЕСОСТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК УМОВА УСПІШНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто специфіку формування професійної стресостійкості майбутніх вчителів початкової школи.